

Fényben az alagút

PUBLICISZTIKA - LXI. évfolyam, 20. szám, 2017. május 19.

Nem csak a Közép-európai Egyetem (CEU) ügye tudja borzolni a kedélyeket manapság az egyetemek körül. Palkovics László államtitkár a *24.hu* szerint levelet küldött a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME) rektorának, amelyben utasította, hogy az oktatóknak ne engedjen meg magasabb fizetést, mint a minisztériumi osztály-, illetve főosztályvezetőknek. „Érvényesülnie kell az egyenlő munkáért járó értékarányos, lehetőség szerint egyenlő juttatás követelményének” – idézi Palkovicsot a hírportál.

Szögek a koporsóban

Mielőtt ezt az újabb BME-hírt elemeznénk, hadd idézzek fel egy nagyjából húsz évvel ezelőtti történetet. Rektorhelyettesként egy tájékoztatón vettem részt, melyet Palkovics akkori elődje, az ELTE fizikusprofesszoraként is ismert Kiss Ádám felsőoktatási államtitkár tartott. Amikor szóba került, hogy a fizetések messze a megbecsülés szintje alatt vannak, tudunkra adta, hogy az egyes bérkategóriáknak csak az alsó határát szabja meg a minisztérium, és a rektornak jogában áll a tetszése szerint maximált összegben megállapítani a kiemelkedő kollégák bérét. Amire természetesen mi, egyetemi emberek összenéztünk és elmosolyodtunk, mert a bérminimumokhoz igazított állami költségvetésünkben ugyan milyen forrásból lehetett volna megemelni akár a legjobbak fizetését is.

De íme eljött a Kánaán az EU képében, mivel olyan pályázati források nyíltak meg, melyeknek a szabályai megengedik, hogy a kutatásvezető és a részt vevő munkatársak jelentős mértékű pótlékokban részesüljenek – természetesen értékes pluszmunkáért, amit a pályázat megvalósítása meg is követel.

Az államtitkárnak ez az elmúlt rendszerre jellemző nivelláló szemléletre hajazó érve nem is állja meg a helyét az adott kérdésben. Mert ugyan mi számítana ez esetben egyenlő munkának? Vajon az, hogy az egyik oktató keményen dolgozva összeállít egy pályázatot, elnyeri azt, megvalósítja a vállalásait, túl a kinevezésében rögzített szokásos oktatási-kutatási feladatain, míg a másik mindössze ez utóbb említett kötelességeit végzi el? Ha ez a kettő egyenlő munka az államtitkár szemében, akkor egyikünk nem ismeri a szavak értelmét. És mindehhez még hozzájön a minisztériumi (fő)osztályvezető és a kutatásvezető professzor „értékarányos juttatásának” összehasonlítása.

De fantáziáljunk csak tovább! Gondoljuk el: ha az elképzelhetetlen bekövetkezne, és a BME-nek sikerülne egy Nobel-díjas tudóst elcsábítania, amivel rögtön katapultálhatná az egyetemet egyik-másik nemzetközi rangsor élmezőnyébe, nem beszélve a tömegesen beáramló fizető hallgatók jelentette haszonnáról, akkor a munkaszerződés aláírásakor a jeles tudós megpillantaná a havi fizetését, és megkérdezné: „De hát miért csak havi (bruttó!) 747 ezer forint?” Mire a rektor előhúzza az EMMI nómenklatúráját és megmutatja neki, hogy ott pont ennyi a főosztályvezető havibére, ennél többet pedig még ő sem adhat, hiszen így lesz „értékarányos a juttatása”.

Ám fordítsuk komolyra a szót: a magyar egyetemek autonómiája mára olyan mélyre süllyedt, hogy egy minisztériumi tisztviselő megszabhatja, pontosan mennyi legyen az adott intézményben oktató professzor vagy kutató maximális fizetése, s ezzel kizárja, hogy nemzetközi versenyben labdába rúgjanak. Nem elég már, hogy a kancellárokat az EMMI szoros pórázon tartja és bármire utasíthatja, a „nemzeti” felsőoktatási törvényben még meglévő rektori jogosítványokat is átírja egy államtitkári levél.

Mindezt olyan körülmények között, amikor az egyetemek költségvetésének egyre kisebb hányadát adja az állami támogatás, vagyis a saját (pályázati, szerződéses, tandíj- stb.) bevételeik felhasználásáról sem dönthetnek autonóm módon.

Nem tudom, van-e még további szögeknek hely az egyetemi autonómia koporsójában...

A kivárásos elsorvasztás taktikája

Nem csitul a küzdelem hevesége a lex CEU tárgyában. Ha az Iránból a sürgősséget kérő módosítási javaslat benyújtása céljából Budapestre teleportált Semjén Zsolt, illetve a nyilván mögötte álló miniszterelnök szándéka nem is teljesült azzal, hogy a törvény gyors elfogadásával kész helyzet elé állítsák és leszereljék a CEU itt maradásában bízó támogatókat itthon és külföldön, az összevissza irányú kormányzati kommunikáció mögött egyelőre nem látszanak az engedmények.

Kezdődött azzal, hogy – amint legutóbbi cikkemben (*Borges dilemmája, ÉS, 2017/17., ápr. 28.*) is írtam – Palkovics államtitkár Brüsszelben tett egy engedékeny nyilatkozatot, ami eltért a főnöke által kiadott irányvonalától. Ezt még az EMMI honlapja is kivonatolta, de azt már nem, hogy ugyancsak Palkovics adott egy fura véleménycikket a *National Post* nevű kisebb és nem is országos terjesztésű kanadai újságnak. A május 2-án megjelent írásban saját magát oktatási államminiszternek, Michael Ignatieffet pedig a CEU dékánjának nevezi, és jöllehet már ez az indítás is kétségeket ébreszt, Ignatieffet vádolja hamis állítások terjesztésével.

Ezek között említi fel, hogy Ignatieff „politikai ügyet kreál” egy olyan törvénymódosításból, „amely valójában a CEU hazai és nemzetközi diákjainak a javát szolgálja”. Emlékszünk ugye, hogy az Oktatási Hivatal (OH) 28 intézményt érintő vizsgálata, melyről *A CEU a világ bús tengerén* címmel az *ÉS* 2017. április 7-i számában írtam, csupán néhány könnyen pótolható adminisztratív hiányosságot talált a CEU-ban. A messziről jött államtitkár azonban azt állítja, hogy ez a vizsgálat „szabályszegéseket és törvénytelenégeket állapított meg a CEU esetében”. És ezt kiegészíti azzal is, hogy a budapesti egyetemnek a CEU a New York-i „offshore partnere”, valamint hogy a törvény azzal biztosítja, hogy a Magyarországon működő külföldi egyetemek, köztük a CEU „komoly felsőoktatási intézmények legyenek”, hogy anyaországukban is jelen kell lenniük és oktatási tevékenységet kell folytatniuk, illetve államközi egyezményeket kell kötni róluk.

Maga a miniszterelnök is tárgyalt a CEU-ról. Jöllehet az Európai Parlament viharosnak is mondható ülése kevés eredményt hozott, az Európai Néppárt elnökségének ülése már érdekesebb volt, hiszen utána a részt vevő feleknek sikerült ellenkező értelmű beszámolókkal traktálni az érdeklődő újságírókat. A Néppárt szóvivője határozottan kijelentette, hogy Orbán vállalta, nem zárja be a CEU-t, amit persze sokan úgy értettek, hogy meg fogják változtatni a törvényt. Orbán maga azonban ilyesmit valószínűleg a zárt ülésen nem ígért meg, ezért mondhatta nyugodtan utána, hogy a CEU ügye tisztán jogi kérdés.

Mert miről is van szó? Mind a miniszterelnök, mind az oktatási államtitkár ragaszkodik ahhoz, hogy a Budapesten működő Közép-európai Egyetem létét semmi nem veszélyezteti. Viszont az USA-ban bejegyzett amerikai illetőségű CEU csak akkor maradhat fenn, ha betartja az új törvény rá vonatkozó passzusait, azaz lesz róla államközi szerződés, lesz kampusza New York államban stb. Ja, és egyikük még a nevét is megváltoztatja, amúgy bónuszként.

Hogy ezzel az ügyes jogászokdással elérhető, hogy gyakorlatilag megszűnik a Közép-európai Egyetem, amelynek összesen 10 itthon akkreditált képzése van, szemben a CEU 52 (New York államban elismert) szakjával, az a tény süket fülekre talál a minőségre oly kényesen ügyelő államtitkárnál, aki nyilvánvalóan egy politikai megrendelés mögé állt be – nem véletlen, hogy éppen a politikai viharkeltés vádját fordítja Ignatieff rektor ellen. (A szakok akkreditációs feltételeinek eltéréseiről legutóbbi cikkemben írtam.)

A határidők pedig, amint arra a CEU vezetői ismételtelen emlékeztetnek, feltartóztatatlanul közelednek. A

kormány viszont a tárgyalási szándékát rendszeresen megerősítve a kivárásos elsorvasztás politikáját követi: a jóindulatukat emlegetve majd széttárják a karjukat, hogy hiába minden, sajnos letelt az idő, és sem az USA vagy New York állam vezetői nem tárgyaltak velünk, sem a CEU nem nyitott kampuszt odaát és így tovább. Így nem marad más, mint a törvényes út követése és könnyező szemmel egy nemzetiszínű szalaggal körbezárni a CEU épületeit.

Hacsak... De erről később.

Kérdések - válaszok nélkül

Az MTA múlt héten megtartott közgyűlésének egyik váratlan és épp ezért nagy érdeklődést keltő napirendi pontja a Stádium 28 kör határozati indítványa volt, amelyet a résztvevők jelentős többséggel elfogadtak, s amely a kormánynak javasolja az MTA közvetítését az ügyben, illetve hogy „tegye lehetővé a CEU további zavartalan működését”. A keddi határozatot egy gyorsan megszervezett csütörtöki kerekasztal követte, amelyen részt vett Palkovics államtitkár, Enyedi Zsolt, a CEU rektorhelyettese, valamint öt professzor, köztük Frenyó László, a törvénymódosítással szintén érzékenyen érintett (és az OH vizsgálatában egyedül hibátlannak talált) budapesti McDaniel College dékánja.

A szervezők nyilván a remélt kompromisszumok érdekében alakították ki az esemény körvonalait. Az éppen ezért vitának nem nevezhető, mérsékelt hangvételű beszélgetésből, amelyen a megjelent közönség sem kapott esélyt kérdésekre, végül is kiderült, hogy az MTA ajánlata a levegőben maradt, ugyanis az ebben illetékes személy, Palkovics László, egyetlen szót sem vesztegetett arra, nyílik-e lehetőség az Akadémia közvetítői szerepére. Ennek elutasításával egyébként a kormány egy újabb vonalat léphet át: azt nyilvánítja ki, hogy a szakmai szempontokat, végső soron a CEU Budapesten maradását egyáltalán nem gondolta komolyan az új törvény benyújtásakor.

Ez persze sokunk számára eleve egyértelmű volt, hiszen a parlamenti döntést nem előzték meg a szokásos (és jogszabályok által előírt!) közigazgatási és társadalmi egyeztetések; a legjobban érintett, egyébként törvényesen és magas színvonalon működő intézményekkel sem előtte, sem azóta nem volt konzultáció; a CEU-t rendszeresen „Soros-egyetemként” emlegetik a migránsügy kampányjelszavává vált Soros Györgyre utalva; mind a mai napig nem tudjuk, miért kellett az amúgy is sebesen benyújtott indítványt menet közben egy kétséges jogszerűségű akcióval sürgősséggel átverni, és miért kellett még rövidebb határidőket megadni; végül a nemzetközi tárgyalásokra kijelölt Altusz Kristóf államtitkár éppen a két legrégebbi és legjobban működő intézmény „anyaországának”, az USA-nak a képviselőivel nem tárgyalt még, miközben Thaifölddel, Malajziával és Kínával már sikerült egyeztetnie.

Mindebből könnyű arra következtetnünk, hogy a kormány és annak feje olyan alagútba kívánja terelni a CEU-t (és „járulékos kárként” például a számára jelentéktelen McDaniel College-ot), amelynek másik kijárata nincsen, s így az alagút végén hiába váránk a fényt. Csakhogy a hazai és a nemzetközi közvélemény ezt az alagutat fényárba borította, s ezzel a kormány minden mögöttes szándéka világos lett.

Mindamellettt továbbra is állítom, hogy a miniszterelnök már leírta a hazai értelmiségnek a Fidesz oktatáspolitikájával szembe forduló nagy többségét. A szemünk előtt kibontakozó farfekvésű kampány színvonalára is azt bizonyítja, hogy ennek nem mi vagyunk a célközönsége. Bár a demonstrációknak még van esélyük befolyásolni a dolgok menetét, különösen, ha tartósak és tömegesek maradnak, valójában azzal a szomorú helyzettel kell szembenéznünk, hogy gyors és hathatós fordulatot csak az európai intézmények (Parlament, Bizottság, Néppárt) fellépésétől várhatunk. Amit a vitrinművész csapata persze egy újabb EU-ellenes kampány témájaként fog feldolgozni.

A károkozás mértéke

A károk pedig már dörömbölnek az ajtón. Bojár Gábor a napokban írta meg a *HVG*-ben, hogy az általa üzleti vállalkozásként alapított oktatási intézmény amerikai diákokat hoz részképzésre Budapestre. A nyolc év után végre nyereségesnek mutatkozó iskolába a lex CEU hatására idén feleannyian jelentkeztek, továbbá egy nemzetközi iskolahálózat is letett arról a tervéről, hogy új intézményét itt alapítsa meg.

Az MTA-n lezajlott kerekasztal-beszélgetésben Bódis József professzor, a Magyar Rektori Konferencia elnöke is utalt a korábbi állásfoglalásukban megfogalmazott félelmükre, hogy kevesebben jönnek majd külföldről a meghirdetett idegen nyelvű képzésekre.

Bár a budapesti McDaniel College anyaintézménye 1867 óta működik az USA Maryland államában, ha nem lesz szerződés róluk, akkor ők is bezárhatják a kaput. Ugyan Frenyó László dékán több korábban megkötött oktatási és kulturális egyezményre is hivatkozott, az megint csak a kormány jóindulatán múlik, hogy ezeket érvényesnek tartja-e a törvénymódosítással előállott új helyzetre. Itt jegyzem meg, hogy a nemzetközi egyezmények természetéhez hozzátartozik, hogy a felek hiába tárgyalnak akár hónapokig, ha az egyik oldal teljesíthetetlen feltételeket támaszt vagy nem is akar megegyezni, és ezzel futtatja zátonyra a kezdeményezést.

Szembeötlő, hogy a CEU ügye sokkal nagyobb hullámokat vert, mint amekkorát egy bármilyen jó intézmény bezárásának a veszélye kelthetett volna. Már nem is csak a kormány, hanem Magyarország megítéléséről van szó, s a nemzetközi sajtóban egymást érik a mindannyiunkra rossz fényt vető értékelések. Itt van például a Norvég Alappal a civil szervezetek finanszírozási módjáról most folyó tárgyalások eddigi eredménytelensége, amely közvetlenül ugyan nem érinti az orvosképzésük kis volumene folytán ideérkező orvostanhallgatókat, de a norvég miniszterelnök kemény nyilatkozatai miatt lehet, hogy sokan inkább máshová mennek majd tanulni, ha lehetőségük van rá.

Mezei Ferenc Németországban élő fizikus az akadémikusoknak szánt, de a *Demokratának* küldött és több félreértéssel súlyosbított levelében, melyek között nemcsak a Szegedi Tudományegyetem „SzTK”-kénti rövidítése szúr szemet, hanem az az állítása is, hogy „semmi nem áll útjában a KEE és CEU közös fenntartóinak, hogy folytassák teljes volumenben és minőségben az oktatási és kutatási tevékenységüket”, kifejti, hogy a CEU „üzleti modelljét (tanítás magyar egyetemen, USA diploma kiállítás jogosítvány egy asszociált USA-beli postafiók egyetem által) csak akkor lehet, szabad és az ország számára előnyös fenntartani, ha ugyanezt az elvi lehetőséget biztosítjuk a többi magyar egyetem számára is”.

Nem is az az érdekes, hogy nem vette észre, ez a lehetőség eddig is nyitva állt a többi hazai egyetem számára (csak, mint korábban megírtam, a szándék és főleg a pénz hiányzott), hanem hogy ugyanezt a helyzetet mennyire másképp láttatja a *HVG*-ben Mérő László: „Ha netán sikerül ezzel a törvénnyel a CEU-t elüldözni Magyarországról, és okafogyottság miatt visszavonják a lex CEU-t, mi, egyetemi oktatók akkor is rosszul járunk, mert nem lesz az országban kitől megkérdeznünk, hogy miképpen is kell ezt csinálni. Mármint az amerikai akkreditálást.”

Nem beszélve a CEU összes olyan szakjáról és tanszékéről, amelyeknek amerikai akkreditációjuk van. Mert akkor velük sem tudunk közös kutatásokat folytatni, hallgatókat küldeni hozzájuk, együttműködni velük, amint az nemcsak az Akadémián hangzott el, hanem legújabban Barabási Albert-László, a többek között a Harvardon oktató világhíres hálózatkutató az egyik legtekintélyesebb tudományos folyóiratban, a *Science*-ben igen kemény hangon kifejtette, Putyin receptjének másolásával vádolva a törvény megalkotóit.

*

Orbán Viktor és kormánya azzal az Amerikai Egyesült Államokkal kíván egyetértésre jutni a az általuk „Soros-egyetemnek” nevezett intézmény ügyében, amely a saját demokratikus hagyományait messzemenőig tiszteletben tartja. Hadd idézzek fel egy történetet ezt illusztrálandó. 2004-ben, amikor George W. Bush volt az elnök, meghívásunkra Magyarországon járt az akkori amerikai kormányzat egyik legélesebb hangú ellenfele, a nyelvész Noam Chomsky. Miután megtartotta tudományos és politikai tárgyú

előadásait, az USA budapesti nagykövetsége meghívta egy vacsorára a vendéglátóival együtt. Igen, azt a személyiséget, aki kritikáiban soha semmiféle engedményt nem tett, különösen az akkori republikánus adminisztrációnak. A tanulságok levonását az olvasóra bízom.

Nálunk azonban csörgedeznek tovább a felsőoktatás hírei, például arról, hogy a MAB-nak egy újabb tagja mondott le, általa nem részletezett etikai okokból, ezért megint (szabálytalanul) többségbe kerültek a miniszteri kinevezettek a testületben. Valamint arról, hogy az egyik múltkori cikkemben (*Karok és rendek, ÉS, 2017/2., jan. 13.*) felpanaszolt rendelet a tudományos normatíva megszüntetéséről és helyette kizárólagosan a hallgatói létszámok alapján finanszírozott intézményekről, 2018-ban át fogja adni a helyét egy újabb rendelkezésnek, amely visszaállítja a tudományos teljesítményekre alapuló támogatást, és évi 15 plusz 22 milliárd forintot rendel hozzá, legalábbis Palkovics államtitkárnak az MTA-kerekasztalon elhangzott kijelentése szerint.

Persze ígért ő már 50 százalékos béremelést is, amiről azóta sincs semmi további információ.